

İslami Kaynaklar Açısından Organ Nakli

ORGAN TRANSPLANTATION ON BASIS OF ISLAMIC RESOURCES

Dr. Yaşar DÜZENLİ^a

^aTefsir AD, Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ESKİŞEHİR

Özet

Organ nakli henüz alternatifleri yaygın bir şekilde gelişmemiş, bundan dolayı da geçerliliğini sürdüren, hayattan ümidini kesmiş binlerce hasta için ümit ışığı ve umut kaynağı olan bir tedavi yöntemi- dir. Ancak diğer tedavi yöntemlerinden hem yöntem ve hem de doğurduğu maddi ve manevi sonuçlar bakımından farklılık gösteren bu uygulama, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar sadece tıp bilimini değil, aynı zaman da hukuk, ahlak ve din bilimleri- ni de ilgilendirmektedir. Özellikle, halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde, sorunun dini yönünün göz ardı edilemeyecek düzeyde olmasından dolayı, ilgilendirdiği oranda konunun aydınlatılması gereği aşikârdır. Biz bu düşünceler doğrultusunda yaptığımız bu çalışmada, konu ile ilgili olarak yapılmış tartışma ve araştırmaları da göz önünde bulundurarak bir perspektif sunmaya, konunun olumlu ve olumsuz yönlerine dair ulaştığımız bir kısım sonuçları ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Organ nakli, maslahat, zaruret, İslam Hukuku

Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2005, 13:125-130

Abstract

Organ transplantation is a treatment method whose alternatives have not been developed extensively. For this reason it is still a valid treatment giving hopes to the patients who lost their life expectations. However, this treatment, which differs from other treatments both methodologically and with respect to its financi and moral consequences causes some problems. These problems are not only related with science of medicine but also with law, morality and theology. In our country where the majority of people is Muslim, as the religious side of these problems can not be ignored, it is clear that solutions to these problems should be found to some extent. Based on above ideas and the studies done on this topic, we try to present a perspective and some study results that we have gained and which include the positive and negative sides of the topic.

Key Words: Organ transplantation, affair, necessity, Islamic Law

Günümüzde organ nakli konusu, henüz yeni alternatifleri geliştirilemediği için alternatifsiz gibi görünen bir tedavi yöntemi olması sebebiyle tıp ilmini, veren ve alan her iki tarafın da insan ve yapılan uygulamanın insan uzvu üzerinde olması sebebiyle de din, hukuk ve ahlakı yakından ilgilendirmektedir. Biz burada sadece konunun İslam dini açısından nasıl değerlendirildiğini ve bu değerlendirmede hangi temel argümanların kullanıldığı üzerinde duracağız.

Kısa bir tarihçe vermek gerekirse, insan vücudunun bir veya birkaç parçasının bir başka insanın vücuduna aktarılmasına ilişkin düşüncenin temellerinin çok eskilere

dayandığı görülmektedir. Konuya ait ilk yazmaların, M.Ö. 300. yıllara ait olduğu ifade edilmektedir.¹ Yunan mitolojisinde, ilk devir Hıristiyan dinî hikâye ve masallarında da, hayvandan insana, insandan insana organ nakli söz konusu edilmektedir.² Bugün bilindiği ve “organ nakli” olarak uygulandığı şeklinin temelleri XVI. yüzyılda atılmıştır. Giderek geliştirilen ve XIX. yüzyılda insandan insana doku ve organ olarak önceleri deri, damar, kas nakli şeklinde başlayan bu alandaki çalışmalar, sonraları daha da geliştirilerek kalp, karaciğer, böbrek, kemik iliği, kornea gibi hayati organların nakli aşamasına taşınmış, XX.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bunda da başarılı sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Bugün itibarıyla organ nakli, binlerce ölümcül hastanın tedavisi yönünde tıp biliminin ulaştığı alternatifsiz değilse bile, önemli bir yöntem ve aynı zamanda iyi bir imkân olarak gündemdedir. Binlerce hasta için ışık ve yaşama ümidinin kaynağı durumundadır. Ancak, bu tedavi yöntemi böylesine önemli olmasının yanı sıra, bazı dini ve hukuki sorunları da beraberinde getirmiş ve konu değişik çevrelerde farklı açılardan tartışılmaya başlanmıştır. İlk bakışta ölmek üzere olan, ya da bir organının iş görmemesi

Geliş Tarihi/Received: 08.03.2005 **Kabul Tarihi/Accepted:** 04.07.2005

Yazışma Adresi/Correspondence: Dr. Yaşar DÜZENLİ
Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Tefsir AD, ESKİŞEHİR
yduzenli25@yahoo.com

Copyright © 2005 by Türkiye Klinikleri

sebebiyle ıstırap çeken bir insana insani yardım yapmaktan öte bir anlama gelemeyeceği sanılan organ nakli, işin pratiğine inildiğinde karşımıza bir sürü karmaşık problemlerle çıkabilmektedir.

Böyle bir konunun İslam dini açısından yerini belirleyebilmek için, konunun bütünüyle insan üzerinde gerçekleşmesi ve onunla ilgili olması sebebiyle, İslam'ın insan anlayışına dair bazı öncülleri göz önünde bulundurmanız gerekmektedir.

Hemen hatırlanması gereken öncelikli hususlar şunlardır: İnsan yaratılmışların *en şerefli*sidir. Yeryüzünde var olan her şey onun istifadesine sunulmuş (Bakara 2/29), *çok mükerrem/değerli* (İsra 17/70) kılınmış, yetenek ve değerlerle dolu keşfedilmeyi bekleyen bir hazine haline getirilmiş, yeryüzünün emrine verildiği ve her şeyin anlamını fark edecek ve anlam katacak bir *halifesi* (Bakara 2/30-31) olabilecek donanıma sahip kılınmış, içerisinde ilahi özden esintiler taşıyan, Allâh'ın, yaratılışını ona kendi ruhundan üfleyerek tamamladığı (Sâd 38/72), bir bakıma *teosentrik* bir varlıktır.

Bu imkân ve değerlerle donatılarak varlık sahnesine çıkarılan insan, bütün bunlarla beraber, kendi bedeninin mutlak sahibi değil, sadece adil ve ahlaki bir düzlemde emanetçi ve işleticisidir. Mutlak sahip ve malik olan sadece Allâh'tır, bundan dolayı mutlak sahipliğe yeltenen kişi, tanrılaşmış ve kendi gerçekliğine yabancılaşmış demektir. Bundan dolayı hiçbir insan kendi hayatına kıyamaz ve *intihar* yasaktır. İntihar eden bir insan bir bakıma haksız yere bir başka cana kıymış sayılır. İntihar öylesine bir cinayettir ki, kişi intihar etmekle sadece haksız yere bir cana kıymakla kalmaz, yaptığı böylesine büyük bir cinayetten ötürü tövbe edip, pişman olma şansını da kaybetmiş olur. Aynı şekilde *ötenazi* de yasaktır. İnsan, hangi şartlarda olursa olsun, kendi hayatının sonlanması anlamına gelebilecek bir karar ve emir verme yetkisine sahip değildir.

Organ naklinin dini hükmünün belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardan birisi de, İslam'ın tedaviye yönelik yaklaşımıdır. Bu çerçevede sadece, kullanılması normal zamanlarda sakıncalı olan hemen her şeyin tedavi amacıyla mubah olması ilkesi, bir başka ifadeyle; bir yanda tüm emir ve yasaklar, diğer yanda insan sağlığına daha elverişli olanın olduğu bir atmosferde, İslam'ın insan sağlığından yana tavır alması ve sağlığın korunmasının bir ibadet olarak görülmüş olmasının hatırlanması konunun anlaşılması açısından yeterli görülmelidir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *Tedavi olun ey insanlar! Çünkü Allâh hiçbir hastalık indirmemiştir ki onun çaresini de indirmiş olmasın.* (Ebû Dâvûd, Tıbb, 1; Tirmizi, Tıbb, 2)

Bu genel öncüllerden sonra, konunun dini kaynaklarda hangi açılardan tartışıldığına geçebiliriz.

Organ naklinin İslam'ın ilke ve amaçlarıyla ilişkisini kurarken konu iki ayrı açıdan ele alınabilir: Birincisi, organ naklinin inanç esasları ve ahiret hayatına ilişkin sonuçları açısından, bir başka ifadeyle *ilkeleri* açısından değerlendirilmesi. İkincisi de, organ naklinin İslam hukukunun gayeleri, yani *amaçlar* açısından incelenip, uygun olup olmadığının araştırılması.

1. İnanç Esasları ve Ahiret Hayatı/ İlkeler Açısından

İnanç esasları ve ahiret açısından, bir insanın herhangi bir organını başka bir insana nakledilmesi sebebiyle doğması muhtemel problemler şu açılardan değerlendirilmiştir:

A- Öldükten sonraki dirilişin bedenî oluşu, kendi orijinal ifadesiyle haşrin cismaniliği açısından

B- İnsan organlarının sorumluluğu ve kıyamet günü şahitliği meselesi açısından

C. Genel olarak dinî sorumluluk esaslarıyla bağdaşıp bağdaşamayacağı açısından.

A- Öldükten Sonraki Dirilişin Bedenî Oluşu Açısından.

Genel olarak İslam bilginleri, ahirette yeniden dirilişin cismani olacağı; insanın ruh ve bedeniyle birlikte diriltip böylece hesaba çekileceği, ceza veya ödüle yeniden dirilen bu beden muhatap olacağı görüşündedir. Özellikle geleneksel çizgiyi temsil eden İmam Gazali ile İslam filozofları arasında bu konudaki tartışma, konunun kendine hararetli savunucular kazanmasını sağlamıştır.³ Kur'an ayetlerinin lâfzî/literâl okunması ve yorumu bu görüşe imkân tanır mahiyettedir. (bk. Tâhâ, 20/55; el-Hac 22/5, 7; en-Nûr 24/20; Yasîn 36/78-79; el-Kıyâme 75/3-4) Haşrin cismani olacağı inancının, organ naklinin tereddütü karşılama konusunda kısmen de olsa etkisi vardır.

Burada iki hususa dikkat çekmek gerekmektedir:

Birincisi; bizzat haşrin cismaniliği düşüncesinin ne anlama geldiği konusu. İfade etmemiz gerekir ki, bu konu başlangıcından beri tartışmalı bir konudur. Tartışma biraz da, ahiret hayatının algılanmasının, yaşanan dünya hayatının olguları çerçevesinde olmasından kaynaklanmaktadır. Ahiret hayatının nasıllığına, dünya hayatı ile karşılaştırılarak ulaşılmaması, doğrudan yeniden dirilişin cismani olacağı düşüncesine götürmektedir. Hâlbuki dünya ve ahiretin farklı iki alan olması, her iki alandaki varoluşun da farklı olacağı sonucunu doğuracağı muhakkaktır. Buna göre yeniden dirilişin bütünüyle ahiret denilen yeni hayatın şartlarına göre olacağı açıktır. Bu ise bizi, dirilişin bizim bilmediğimiz türden bir yeniden varoluş olduğunu kabul etmeye sevk etmektedir. Kaldı ki Kur'an bunu açıkça söylemektedir: *“Ölümün sizin aranızda her zaman geçerli olmasını emrettik: ama hiç bir şey Bizi alıkoymaz varoluşunuzun tabiatını değiştirmekten ve henüz bilmediğiniz bir şekilde sizi yeniden var etmekten”* (Vâkıa 56/60-61) Bura-

dan hareketle yeniden dirilişin, bu dünya şartlarına göre yaratılmış mevcut bedenimiz üzerine gerçekleşeceğini söylememiz, hele insanın bedeninin bütünüyle çürüyeceği ve sadece kuyruk sokumundaki kemiğinin asla kaybolmayacağı ve insanın buradan yeniden yaratılacağını söylemenin hiç bir aklî ve sıhhatli naklî yönü bulunmamaktadır.

İkinci husus ise, Kur'an'ın yeniden dirilişe dair ne söylemek istediğidir. Bilindiği gibi, gayb olan ahiret hayatını henüz orayı görmemiş, duymamış ve ne ise o olarak tahayyül imkânına sahip olmayan insana anlatırken Kur'an'ın, onun bildiği ve gördüğü şeyler üzerinden bir dil ile mesajını iletmesinden daha tabii bir şey olamaz. Nitekim öyle de olmuştur. Kullanılan dil, bilinen ve geçerli olan bilgi ve algılamalara dayalı olarak gerçekleşmiştir. Ancak Kur'an'ın buradaki mesajı, dirilişin nasıllığı değildir, çünkü bunun tam olarak anlaşılma imkânı yoktur. İnsanın, öldükten sonra yeniden dirileceğinin kesin olduğunu ve ilk yaratılışa muktedir olanın aynen bunun gibi yeniden yaratılışa da muktedir olduğunu bilmesidir. (Kâf/ 50/15)

Organ nakli konusunda bu açıdan rahatsızlık duyanlar, insanın bu dünyadaki bedeniyle diriltileceğine inandıkları için, takma organla işlenen her hangi bir fiilin karşılığının kime ait olacağı noktasında bilinmezlik yaşamaktadırlar. Hâlbuki İslam'a göre ameller, tüm eylemler niyetlere göredir ve bütünüyle insan iradesiyle alakalıdır. Bir fiilin şu veya bu organla işlenmiş olması değil, hangi niyet ve inançla neyin yapılmış olduğu önemlidir. Dolayısıyla sonucun oluşması organların değiştirilmesi ile değil, bu organlara sahip olan kişinin iradesi ve inancıyla alakalıdır.

B- İnsan Organlarının Sorumluluğu ve Kıyamet Günü Şahitliği Meselesi Açısından

Kur'an'da, insanların bu dünyada yapıp-ettikleri hususunda hiçbir kaçamak ve mazeretlerinin olmayacağını ifade etmek için, onların daha iyi anlayabilecekleri bir ifade tarzı olarak mecâzi bir üslupla “*insanın ağzının mühürleneceği, ellerinin konuşup, ayaklarının tanıklık yapacağına*” ilişkin pasajlar bulunmaktadır. (Nûr 24/24; Fussilet 41/19-22; Yasin 36/65) Bu pasajları, diğerlerinde olduğu gibi lafzî-literal okuyarak bizzat bu uzuvların şahitlik yapacağını düşünenlere göre, değiştirilmiş bir organ kime dair şahitlik yapacaktır? Biz bu pasajları bu şekilde okusak bile, bunun kendilerine mahsus özel bir dil ile ve de bizim bilmediğimiz ve tamamen ahiret şartlarında gerçekleşeceğini söylememiz mümkündür. Ancak Kur'an'ın ifade tarzı bir bütün olarak dikkate alınarak okunduğu zaman, ilgili ayetlerin mecâzi bir ifade ile, Allah'ın huzurunda insanın hiç bir mazeret ileri sürme ve yalan beyanda bulunma imkanının olmayacağını, her şeyin büyük-küçük ayırmadan (Kehf 18/49) apaçık ortaya çıkarılacağını anlatıldığı görülecektir. Dolayısıyla, ahirette insan uzuvlarının tanıklık yapmaları meselesi ile organ naklinin birbirlerine ayırıcılık açısından bir ilgisinin olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

C- Genel Olarak Dinî Sorumluluk Esaslarıyla Bağdaşıp Bağdaşamayacağı Açısından.

Konuya genel olarak dini sorumluluk esasları açısından bakıldığında ise, öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, insan ancak inanç, niyet, irade ve aklıyla kendisi olmaktadır. Dolayısıyla duygu, düşünce, akıl, inanç gibi manevî, ruhî özellikler, organların biyolojik yapısına bağlı olmadığından, organ nakliyle kişilik transferi olduğunu iddia etmek insanı tanımamak anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, İslam dininin dünya hayatına dair, yeryüzünün bir sınav alanı olmasına yönelik anlayışından hareketle, cinsi, milliyeti, rengi, dini, konumu ne olursa olsun her insana insan olarak baktığı ve eşit bir yaşama hakkı tanımış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Şu halde organ veren kimsenin veya organ verilen şahsın dini tutum ve davranışı şu veya bu şekilde olması gibi şahsi durumlarından ötürü diğer tarafın dinen sorumlu olabileceğinin ileri sürülmesi de isabetli olmaz. Çünkü Kur'an'ın bu çerçevedeki ana ilkelerinden birisi de, *hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenmeyeceğidir.* (İsra 17/15) İslam tedaviye önem vermiş, her insana tedavi olmadaki eşit haklar tanımış, bir insana hayat vermeyi bütün insanlığa hayat verme düzeyinde görmüştür. (Maide 5/32) Buna göre, organ nakli açısından inanç ve düşünce ayırımı yapılması doğru olamaz. Sorumlulukta herkesin kendi hür iradesi esastır. Bu sebeple, Müslüman veya dindar olmayan organ vermenin, onun günah işlemesine yardımcı olmak veya ömrünü uzatmak olarak değerlendirilmesi İslam'ın bu konudaki genel esasları ile bağdaşmaz.

2-. İslam Hukuk Prensipleri/Amaçları Açısından

İslam hukuku veya İslam'ın insan ve yeryüzüne yönelik amaçları açısından organ naklinin neye karşılık geldiğine baktığımızda; öncelikle hatırlanması gerekir ki, bu konu çağımızda güncelleşmiş yeni bir meseledir. Bundan dolayı İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur'an ve bunun bir bakıma aktüelleşmiş şekli olan sünnette bu mesele hakkında açık bir ifadenin bulunmayacağı açıktır. Bilindiği gibi özellikle Kur'an'ın içerdiği hükümler; makâsîd (gayeler) ve vesâil (araçlar) olarak iki kategoride değerlendirilmektedir. Gayeler evrensel, araçlar ise bütünü olmasa bile, belirli düzeyde mahallî ve değişkendir. Bundan dolayı Kur'an, gayelerinin gerçekleşmesi için, bütün devir ve dönemlerde ortaya çıkabilecek problemler için geçerli bir takım temel ilke ve ölçüler koymakla yetinmiştir. Bu temel ilkelerin Peygamber tarafından aktüelleştirilmesi, yaşadığı dönemdeki tarihsel ve bölgesel örneklerle gerçekleştirilmiş, daha sonraki güncelleştirilmesi ise, bu anlayış ve dinamizm doğrultusunda ilim adamlarının içtihadına bırakılmıştır. Bu, Kur'an'ın evrensel ve kıyamete dek ölçü olarak kullanılabilmesine ilişkin iddiasının zorunlu bir sonucudur. Bu perspektiften bakarak, günümüzdeki organ naklinin hükmünü, nasların (Kur'an ve sünnet ilkelerinin) ve İslam hukukçularının benzeri olaylar karşısında gösterdiği tavra ve gözettiği gayeye bakarak kavramak mümkündür.

Buraya kadar anlatılanlardan ortaya çıkan sonuca göre, organ nakli yeni bir meseledir ve bu gün konuştuğumuz haliyle hakkında Kur'an veya sünnetten açık bir hüküm bulmamız mümkün değildir. Böyle olduğu için, organ nakline hayır demek, evet demekten dini açıdan daha zor ve daha risklidir. Çünkü hakkında haram olduğuna dair bir ifade olmayan konularda asıl olanın mubah/serbest olması inancı, İslam hukukunun en temel ilkelerindedir.

Konu hakkında kıyas yapılabilecek geçmişte yaşanmış, sağlam temellere dayalı olarak nakledilen benzer bir olay da bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu konuda uygulanacak yöntem, temel ilkeler doğrultusunda, *maslahat prensibine* göre sonuca ulaşmaktır. Çünkü açıkça haram olmayan konularda ferdin ya da kamunun maslahatı gözetilir. Bu açıdan bakıldığında ise, organ nakline hayır demek mümkün gözükmemektedir.

Bu noktada dikkate alınması gereken bir diğer temel ilke *zaruret prensibidir*. Kur'an'da (Bakara 2/173; Maide 5/3; Enam 6/119, 145) ve Peygamberin sözleri ve uygulamaları olan Hadislerinde (Müsned, V, 96, 218; Ebû Davud, Et'ime, 36) insan hayatını tehdit eden bir açlık ve zaruret halinde haram fiillerin mubah hale geleceği ve günahın kalkacağı bildirilmiştir. İslam, ölüye değer vermekle birlikte, insana ve hayata daha çok değer vermiş, hayatı korumayı dinin beş temel maksadından biri saymıştır.⁴ Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken, İslam hukukunun bir başka ilkesine de işaret etmek gerekir. O da şudur: *Zaruret sebebiyle mubah olan şey, zaruretin sınırı ile mukayyedir*.⁵ Bir başka ifade ile, zarureten serbest olan bir şey, zaruretin gerekli ve zorunlu kıldığı kadar serbesttir. O şeyin serbestliğinin sınırlarını, zaruret çizer. Çünkü ilkesel olarak uygun bulunmayan bir şey, zorunluluklar sebebiyle, zorunlulukların geçerli olduğu sürece ve o oranda serbest kılınmıştır.

İslam Hukukçuları da hayatı tehdit eden açlık zarureti karşısında kalan kimsenin ölü insan eti bile yiyebileceğini, tedavi maksadıyla haram ve pis olan şeyleri kullanabileceğini, kemik, diş, kan gibi insan parçalarıyla tedavi olabileceğini, yavruyu kurtarmak için ölen annenin karnının yarılabilceğini, yutulmuş mücevher gibi değerli bir malı çıkarmak için ölünün karnının açılabilceğini belirtmişlerdir.⁶ Zaruret prensibinden hareketle ortaya konan bu içtihadî görüşler günümüzdeki organ nakli açısından da değerlendirilebilir niteliktedir. Ancak bu gibi durumlarda belirtilen çözümleri az da olsa benimsemeyen hukukçular da vardır.

Ölüden (kadavra) tedavi maksadıyla organ alınmasını ve hastaya nakledilmesini, insanın öldüğü zaman da muhteremliğinin devam ettiğini, binaenaleyh, ona yapılacak herhangi bir hareketi, tıpkı yaşadığı anda yapılmış gibi değerlendiren ve bunu uygun bulmayan az da olsa bir kısım ilim adamı vardır. Büyük çoğunluğuyla diğer çağdaş

İslam bilginleri ve fetva kuruluşları ise, özellikle *zaruret ve maslahat prensibini* gözeterek ve bir takım kayıtlarla bu uygulamayı uygun bulmuşlardır. Bu bağlamda, ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu daha önceki kararlarının yanı sıra 03-03-1980 tarih ve 396/13 sayılı kararı ile, belli şartların bulunması halinde ölüden diriye organ naklinin uygun olduğuna karar vermiştir. Aynı şekilde Kuveyt Evkaf ve Din İşleri Başkanlığı'na bağlı Fetva Kurulunun 24.12.1979 tarih ve 132/79 sayılı, 14-09-1981 tarih ve 87/81 sayılı kararları ile, Dünya İslam Birliği'ne bağlı Fıkıh Akademisi'nin ve Mısır'daki Ezher Üniversitesi Fetva Kurulunun kararları ve İslam Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslam Fıkıh Akademisi'nin 11.02.1988 tarih ve 4/1 sayılı kararı da bu yönde olup, bu kararda ölüden organ nakli belli şartlarla uygun görülmektedir. Çağdaş İslam bilginlerinin büyük bir kısmı da ferdi olarak bu paralelde görüş ortaya koymuşlardır.

Yukarıda işaret edilen kurullar ve şahıslar, ölüden diriye organ naklinin uygun ve meşru olabilmesi için şu şartların bulunması gerektiğini belirtirler:

- *Organ naklinde zaruret- zorunluluğun bulunması,*
- *Konunun uzmanlarında hastanın bu tedavi ile iyileşeceğine dair güçlü bir kanaatin oluşmuş bulunması,*
- *Ölümünden önce kendisinin veya ölümünden sonra mirasçılarının onayının alınmış olması,*
- *Tıbbî ve hukukî ölümün kesinleşmiş olması,*
- *Organın bir ücret ve menfaat karşılığında verilmemiş olması,*
- *Alıcının da buna razı olması.*^{7,8}

Diriden diriye organ naklinin hükmüne gelince; daha önce isimleri ve karar sayı ve tarihleri verilen kurullar ve büyük çoğunluktaki İslam Hukukçuları bu uygulamanın da belirli şartlar çerçevesinde uygun olduğu kanaatini paylaşmışlardır. Uygun ve meşru olması için ileri sürülen şartlar şunlardır:

- *Zaruretin bulunması,*
- *Vericinin izin ve rızasının bulunması,*
- *Organın alınmasının, vericinin hayatını ve sağlığını bozmayacak olması ve bu durumun tıbbî raporla belgelenirilmesi,*
- *Konunun uzmanlarında operasyon ve tedavinin başarılı olacağına dair güçlü bir kanaat oluşmuş bulunması,*
- *Yeterli tıbbî ve teknik şartların bulunması,*
- *Nakilin tek ve son çare olması,*
- *Alıcı durumundaki kimsenin çıkarılacak organının vazifesini yapamaz durumda olması veya hiç olmaması,*
- *Organ vermenin ücret veya belli bir menfaat karşılığı olmaması.*⁹

İslam hukukçularının bu sonuca ulaşmalarına temel teşkil eden dayanakları, daha önce belirttiğimiz temel prensiplerle birlikte, özellikle “*Kim bir insana hayat verirse, bütün insanlara hayat vermiş gibidir*” (5/32) ve “*İyilik ve sorumluluk bilincinin gelişmesi yönünde yardımlaşınız*” (5/2) anlamındaki ayetler ile yardımlaşmayı, dayanışmayı, fedakârlığı, zararı önleyip faydalıyı hâkim kılmayı emir ve tavsiye eden hadisler gösterilmektedir.

Diriden diriye organ naklini uygun bulmayan çağdaş İslam bilginlerinin sayısı, ölüden organ nakli konusundakine göre biraz daha fazladır. Bu görüşün sahipleri gerekçe olarak da, insanın kendi organlarına malik olup olmadığını ve onlar üzerinde tasarruf yapma hakkının bulunmadığını, insanın saygı değer ve dokunulmaz olduğunu, organ naklinin aslı yaratılışı değiştirdiğini, iki taraf için de denk bir tehlike teşkil ettiğinden bunun *zararın zararla giderilmesi* kabilinden olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁰

Ancak, diriden alınan her organ ve dokunun aynı sonucu doğurmadığı ve aynı derecede hayati tehlike, sağlık bozukluğu veya görünüm çirkinliği meydana getirmediği açıktır. Vericiyi riske sokmadığı, sağlığını veya görünümünü bozmadığı takdirde, tıbbî verileri esas almak ve organ nakline –zarureten başvuru alan alternatifsiz bir tedavi yöntemi olduğu sürece- olumlu bakmak, herhalde İslami prensiplerle ve dinî hükümlerin amaçlarıyla daha uyumlu bir tavır olacaktır.

Öte yandan, kişiye kendi vücudundan organ veya doku nakli meselesi önemli tereddütlere yol açmamış; İslam Konferansı Teşkilatı’na bağlı olan İslam Fıkıh Akademisi’nin 11-02-1988 tarih ve 4/1 sayılı kararında, sağladığı yarar, getireceği zarardan fazla olmak, biyolojik ve psikolojik açıdan kişiyi sıkıntıya sokan bir kusur veya rahatsızlığın giderilmesi amacına yönelik bulunmak şartıyla bu tür tıbbî operasyonların uygun olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık aynı kararda, kişinin hayatına son veren, yine hayatiyetine son vermese de vücudun temel fonksiyonlarından birini tamamen sona erdiren organ yahut organların alınması yoluyla diriden diriye organ naklinin uygun olmadığı vurgulanmıştır.

Organ nakli konusuna salt insan ve onun tedavisi çerçevesinde bakıldığı zaman söylenebilecek hususlar bunlardır. Bu sonuca göre, yeni alternatifleri oluşturulana kadar, bu konuda olumsuz bir görüş ileri sürmek, İslam’ı ve onun hayat anlayışını göz ardı etmek olacaktır. Ancak her insânî meselede olduğu gibi, bu konuda da işin ahlaki boyutlarını ve komplikasyonlarını göz ardı etmek mümkün değildir.

Kabul etmek gerekir ki, organ naklinin pahalı ve sıyrılmış bir tedavi yöntemi olması sebebiyle, fakirler aleyhine bir kısım ahlaki problemler doğurmuştur. Büyük oranda parasal imkân ve ilişkiler doğuran bu yöntemin, yeni alternatif yöntemlerin geliştirilmesi noktasında engelleyici bir

rol oynamaması gerekir. Nakledilmek için elde edilecek organların, elde edilme biçim ve ilkeleri üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Bir diğer husus ise, başkasına verilmek üzere organları alınacak olan bir hasta veya kazazedenin tıbben ve hukuken ölmüş olduğunun kararının kim tarafından ve nasıl verildiğidir. Belki bu noktada şu sorunun tatmin edici cevabının verilmesi gerekir: Ben öldükten sonra kullanılmak üzere organlarımı bağışlamam halinde, bir kör kurşuna değilse bile, bir kör karara kurban gitmeyeceğimden nasıl emin olabilirim?

Sonuç

İslam’ın varlık tasavvuruna göre ahiret hayatı nihai sonuç olarak çok önemli olmakla beraber, güzel bir sonuca ulaşmak için de bu dünya hayatı bir o kadar önemlidir. Çünkü insanın kendini gerçekleştirme ve bu doğrultudaki sınanma alanı, yeryüzüdür. Yeryüzündeki sınavın en temel ilkesi, kişinin gücü ve imkânı ile sorumluluğunun orantılı olmasıdır. Gücü oluşturan birçok etken içerisinde belki de en başta geleni sağlıklı ve huzurlu bir hayattır. İslam böylesine bir hayatın gerçekleşmesi için alınması gereken tedbirlerin evrensel nitelikli olanlarını emretmiş, bilgi ve bilimle elde edilebilecek türden olanları ise insanların çaba ve inisiyatiflerine bırakıp, ilke olarak teşvik etmiştir. Organ nakli bu ikinci guruba giren, insan çaba ve gayretiyle ulaşılmış yeni bir tedavi yöntemidir. Yeni olması sebebiyle de, büyük çoğunluğu Müslüman olan ve bundan dolayı da geleneksel ve muhafazakâr bir tutum içerisinde olan toplumumuzun, bu tedavi yöntemine başlangıçta şüphe ile bakması, hatta toplumsal refleksle karşı bir tavır sergilemesi ve bu tavrını da bir takım dini gerekçelerle temellendirmesi makul karşılanabilir. Bu tarz bir direnç, geleneksel toplumların her bir yenilik karşısında dağılıp parçalanmasını önleyici ve toplumsal yapıyı koruyucu bir sigorta işlevi de görmektedir. Ancak, hem organ naklinin şu an itibarıyla alternatifsiz bir tedavi yöntemi olarak insanları hayata döndürdüğü görüldükten, hem de din açısından düşünülen karşı gerekçelerin geçersizliği anlaşıldıktan sonra, ortaya konulan olumsuz tavrın değişeceği beklenebilir. Sadece tavrın değişeceği değil, insan hayatına çok değer veren bir dinin mensubu olan Müslümanların, bu yönde ciddi adımlar atmaları, kamuoyu oluşturmaları ve bunu sağlayacak kurumları kurma konusunda öncülük ve örneklik etmeleri de beklenir.

KAYNAKLAR

1. Türel Ö. Organ Transplantasyonu. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri 1985.s.2.
2. Meydan Larousse I-XII. İstanbul: Meydan yayınevi, 1972, s.IX, 585.
3. Gazali Ebû Hâmid. Tehâfütü’l-Felâsife. (çev. Bekir Karlığa), İstanbul,1981. p.195-211.

4. eş-Şatbî, Ebû İshâk. el-Muvâfakât. (çev. Mehmet Erdoğan) İstanbul, 1990.s.II, 9.
5. İbnu Nüceym Zeynu'l-Âbidîn İbrahim. Ğamzu Uyûni'l-Basâir Şerhu Kitâbu'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, Beyrut, 1985.s.I, 276.
6. İbnu Mubârek, Cemil Muhammed, Nazariyyetü'd-Darûrati'ş-Şeriyye. Kahire, 1988.s.147-59.
7. Eş-Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. 100 Suâl 100 Cevâb fi'l-Fıkhi'l-İslâmî. Kahire, ts., p.129-30.
8. el-Mîs, Halil Muhyiddîn. İntifâu'l-İnsân bi A'dâi Cismi İnsânin Âhar Hayyan ev Meyyiten. Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî, IV. Dönem c.I, sy.IV, Cidde, 1988. p.430.
9. El-Bûtî, Saîd Ramazan. İntifâu'l-İnsân bi A'dâi Cismi İnsânin Âhar Hayyan ev Meyyiten. Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî, IV. Dönem Cilt. I, Sayı. IV, Cidde, 1988. p.203.
10. Şazefî Hasan Ali. Münâkaş. Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî, IV. Dönem Cilt. I, Sayı. IV, Cidde, 1988. p.452-4.